

आदर्शप्रश्नपत्रम् 2024-25

कक्षा - दशमी

संस्कृतम् (कोड संख्या - 119)

समयः होरात्रयम्

अङ्कयोजना उत्तरसङ्केताश्च

पूर्णाङ्काः 80

अवधातव्यम् -

1. अङ्कयोजनायां प्रदत्तानि उत्तराणि निदर्शात्मकानि सन्ति । प्रदत्तानि उत्तराणि अतिरिच्यापि सन्दर्भानुसारम् अन्यानि उत्तराणि भवितुम् अर्हन्ति ।
2. आन्तरिकविकल्पात्मकेषु प्रश्नेषु यद्यपि स्पष्टतया निर्देशः दत्तः अस्ति यत् केवलं प्रश्नद्वयम् अथवा प्रश्नत्रयम् इत्यादिकम् उत्तरं दातव्यं तथापि यदि छात्रः अतिरिक्त-प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखति तर्हि छात्रहिताय निर्णयः कर्तव्यः । यथा चित्रवर्णने पञ्चवाक्यानां लेखनम् अभीष्टं परं छात्रः यदि सप्तवाक्यानि लिखति तर्हि तत्र केवलं प्रथम-पञ्चवाक्यानां न अपितु यानि वाक्यानि उत्तमानि सन्ति तेषां मूल्याङ्कनं करणीयम् । (अयं नियमः नवम्यां कक्षायाम् अपि पालनीयः ।)
3. गद्यांशे श्लोके नाट्यांशे वा पृष्ठाः प्रश्नाः अवबोधात्मकाः सन्ति । अतः विद्यार्थिनः एतेषु प्रदत्तशब्दानां स्थाने समभाव-पर्यायवाचि-शब्दानां प्रयोगं कर्तुं शक्नुवन्ति । तदर्थम् अङ्काः देयाः । यदि विद्यार्थिनः उत्तरलेखन-समये समुचितानां विभक्तीनां वचनानां च प्रयोगं न कुर्वन्ति तर्हि अंशतः अङ्काः कर्तनीयाः न तु पूर्णाङ्काः ।
4. त्रुटिपूर्णवर्तन्यै व्याकरणात्मक-प्रयोगाय च अनुपाततः अङ्काः कर्तनीयाः न तु सम्पूर्णाङ्काः ।
5. आंशिक-दृष्ट्या समुचितेभ्यः उत्तरेभ्यः अपि अङ्काः देयाः ।
6. रचनात्मक-कार्ये वाक्यरचना प्रमुखा न तु वाक्यसौन्दर्य-तत्त्वम् । अतः आंशिकवाक्यशुद्धये अपि अङ्काः देयाः ।

भागः 'क' अपठितावबोधनम्

भागः 'क' अपठितावबोधनम्		
1	गद्यांशः	
	अ एकपदेन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्)	1×2=2
	(i) पर्यावरण-प्रदूषणम्	
	(ii) भूमेः	
	(iii) वृक्षाः	
	आ पूर्णवाक्येन लिखत - (केवलं प्रश्नद्वयम्)	2×2=4
	(i) पर्यावरणस्य आधाराः पुष्पिताः, पल्लविताः वृक्षाः भवन्ति ।	
	(ii) वृक्षाः पुष्पाणां फलानाम्, औषधीनां च आगाराः सन्ति ।	
	(iii) वृक्षाणाम् जलं मेघानां निर्माणे सहायकं भवति इत्थं वृक्षाः वर्षायै सहायकाः भवन्ति ।	

	<p>इ अस्य अनुच्छेदस्य कृते उपयुक्तं शीर्षकं संस्कृतेन लिखत – पर्यावरणम् / वृक्षाः / वृक्षाणां महत्त्वम् / प्रकृतिसंरक्षणम् / वृक्षाः सत्पुरुषा इव छात्रस्य उत्तरं दृष्ट्वा छात्रहिताय समुचितः निर्णयः करणीयः ।</p> <p>ई यथानिर्देशम् उत्तरत (केवलं प्रश्नत्रयम्)</p> <p>(i) (ग) समस्या (ii) (घ) पश्यामः (iii) (ख) स्वच्छम् (iv) (क) वृक्षाः</p>	<p>1</p> <p>1×3=3</p>
	<p>भागः 'ख' रचनात्मकं कार्यम्</p>	
<p>2.</p>	<p>पत्रलेखनम्</p> <p>भवतः नाम तनिष्कः । भवतः विद्यालये संस्कृतनाटकस्य मञ्चनम् अभवत् । तदर्थं मित्रं दीपकम् प्रति लिखितं पत्रं मञ्जूषातः पदानां सहायतया पूरयित्वा उत्तरपुस्तिकायां लिखत -</p> <p>आदर्शविद्यालयः,</p> <p>(i) दिल्लीतः</p> <p>दिनाङ्कः -----</p> <p>प्रियमित्र (ii) दीपक!</p> <p>(iii) सस्नेहं नमः ।</p> <p>अत्र सर्वगतं कुशलम् । आशासे त्वम् अपि कुशली । यथा त्वम् जानासि गत सप्ताहे मम विद्यालये संस्कृत-उत्सवः सम्पन्नः । अस्मिन् उत्सवे संस्कृतपरिषदः (iv) छात्राः पाठ्यपुस्तकस्य 'कवयामि वयामि यामि' इति नाटकस्य (v) मञ्चनम् अकुर्वन् । तस्मिन् नाटके मया 'भोजस्य' अभिनयः कृतः । कुविन्दस्य अभिनयं मम मित्रं प्राञ्जलः अकरोत् । तस्य मुखात् श्लोकगायनं (vi) श्रुत्वा सर्वेऽपि उपस्थिताः दर्शकाः भावविभोराः जाताः करतलध्वनिभिः च तस्य उत्साहवर्धनम् (vii) कृतवन्तः । कार्यक्रमस्य अन्तेऽपि मुख्यातिथिमहोदयेन संस्कृतनाटकस्य भूरि भूरि (viii) प्रशंसा कृता । वस्तुतः अयम् उत्सवः मनोरञ्जकं ज्ञानवर्धकं च आसीत् ।</p> <p>तव विद्यालये संस्कृतोत्सवः कदा भविष्यति इति अवश्यं सूचय । मातृपितृचरणेषु (ix) मम प्रणामाः ।</p> <p>तव मित्रम्</p> <p>(x) तनिष्कः</p>	<p>½×10=5</p>

<p>3.</p>	<p>चित्रवर्णनम्</p> <p>अत्र छात्रेभ्यः संक्षिप्तवाक्यरचना अपेक्षिता वर्तते । केवलं वाक्यशुद्धिः द्रष्टव्या । अस्य प्रश्नस्य प्रमुखम् उद्देश्यं वाक्यरचना अस्ति । वाक्यं दीर्घम् अस्ति अथवा लघु इति महत्त्वपूर्णं नास्ति । प्रतिवाक्यम् अर्थः अङ्कः भावस्य कृते अर्थः अङ्कः च व्याकरणदृष्ट्या शुद्धतानिमित्तं निर्धारितः अस्ति । मञ्जूषायां प्रदत्ताः शब्दाः सहायतार्थं सन्ति । छात्रः तेषां वाक्येषु प्रयोगं कुर्यादिव इति अनिवार्यं नास्ति । छात्रः स्वमेधया अपि वाक्यानि निर्मातुं शक्नोति । मञ्जूषायां प्रदत्तानां शब्दानां विभक्तिं परिवर्तनं कृत्वा अपि वाक्यनिर्माणं कर्तुं शक्यते ।</p> <p style="text-align: center;">अथवा</p> <p>अनुच्छेदलेखनम्</p> <p>अयं विकल्पः सर्वेभ्यः अस्ति । छात्राः मञ्जूषायां प्रदत्तानां शब्दानां विभक्तिं परिवर्तनं कृत्वा अपि वाक्यनिर्माणं कर्तुं शक्नुवन्ति । अतः अङ्काः देयाः । अस्य मूल्याङ्कनाय अन्ये नियमाः चित्रवर्णनस्य अनुगुणं पालनीयाः ।</p>	<p>1×5=5</p> <p>1×5=5</p>
<p>4.</p>	<p>संवादपूर्तिः</p> <p>पुत्रः - तात! प्रणमामि ।</p> <p>पिता - (i) चिरञ्जीव ! वद सर्वं कुशलम् ?</p> <p>पुत्रः - आम् तात! सर्वं कुशलम् अस्ति ।</p> <p>पिता - उत्तमम् । विद्यालये तव अध्ययनं कथं प्रचलति, कापि समस्या तु नास्ति ?</p> <p>पुत्रः - न, कापि समस्या नास्ति परन्तु एकत्र भवताम् अनुमतिं सहाय्यं च इच्छामि ।</p> <p>पिता - कस्मिन् सन्दर्भे , निस्सङ्कोचं वद ।</p> <p>पुत्रः - श्वः मम प्रियशिक्षकस्य जन्मोत्सवः भविष्यति । अहम् (ii) तत्र भवता सह गन्तुम् इच्छामि ।</p> <p>पिता - शिक्षक तु सदैव पूज्यः । तस्मिन् सन्दर्भे सङ्कोचः न कर्तव्यः । (iii) शिक्षकं पृच्छ, कदा कार्यक्रमः भविष्यति?</p> <p>पुत्रः - अहं पूर्वमेव पृष्टवान्, कार्यक्रमः सायं सप्तवादने भविष्यति । केवलं भवतां समयस्य आशङ्का आसीत् ।</p> <p>पिता - चतुर! सर्वं निश्चित्य मां पृच्छसि । (iv) अस्तु, अहं कार्यालयात् समयेन आगमिष्यामि ।</p> <p>पुत्रः - तात! किमपि उपायनं स्वीकरणीयम् अस्ति ।</p> <p>पिता - अस्तु! मात्रा सह आपणं गत्वा उत्तमम् उपायनं स्वीकुरु ।</p> <p>पुत्रः - (v) अस्तु, धन्यवादः ।</p> <p style="text-align: center;">अथवा</p>	<p>1×5=5</p>

	<p>कथापूर्ति:</p> <p>एकदा एका चटका आसीत् । सा वनस्य एकस्मिन् उन्नतवृक्षे (i) स्वनीडे वसति स्म । एकदा वने (ii) महती वृष्टिः अभवत् । तदा पीडितः एकः वानरः (iii) आश्रयार्थम् तत्वृक्षस्य अधः आगच्छत् । वानरं दृष्ट्वा (iv) चटका अवदत् - "भोः वानर! भवान् किमर्थं व्यर्थमेव दुःखी भवति ? (v) भवतः शरीरं मनुष्य-शरीरम् (vi) इव अस्ति । हस्तौ पादौ च सम्यक् सन्ति । भवान् उत्तम-गृहस्य (vii) निर्माणम् किमर्थं न करोति ?" तत् श्रुत्वा वानरः कुपितः अभवत् । वानरः (viii) कोपेन चटकाम् अवदत्- "किमर्थं भवती तूष्णीं न (ix) तिष्ठति ? किमर्थं मम उपहासं करोति ?" इति उक्त्वा सः वानरः (x) वृक्षम् आरोहत् चटकायाः च नीडम् अनाशयत् । अतः कथ्यते- मूर्खेभ्यः सदुपदेशाः न हिताय ।</p>	½×10=5
	भागः 'ग' अनुप्रयुक्तव्याकरणम्	
5	<p>सन्धिः सन्धिच्छेदश्च (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्)</p> <p>(i) प्रयुक्तोऽयम् (ii) न + एतत् (iii) कः + चिद् (iv) पापिनां + च (v) संस्कृतच्छात्राः</p>	1×4=4
6	<p>समस्तपदं विग्रहः च (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्)</p> <p>(i) (ख) सर्वं ददाति इति (ii) (ग) युधिष्ठिरः च अर्जुनः च (iii) (घ) पर्यटनस्थलानि (iv) (क) यथास्थानम् (v) (ग) पिककाकयोः</p>	1×4=4
7.	<p>प्रत्ययाः (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्)</p> <p>(i) (ख) इतिहास+ठक् (ii) (घ) रमणीया (iii) (क) पञ्च + त्व (iv) (ग) चक्षुष्मन्तः (v) (क) सरलता</p>	1×4=4

8	वाच्यम् (केवलं प्रश्नत्रयम्) (i) त्वया (ii) क्रियते (iii) प्रार्थनाम् (iv) अहम्	1×3=3
9	समयः (केवलं प्रश्नत्रयम्) (i) सार्ध-सप्तवादने (ii) सपाद-द्वादशवादने (iii) एक -वादने (iv) पादोन-त्रिवादने	1×3=3
10	अव्ययपदानि (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्) (i) सहसा (ii) इदानीम् (iii) नूनम् (iv) तथा (v) तु	1×4=4
11	अशुद्धसंशोधनम् (केवलं प्रश्नत्रयम्) (i) (ग) अवदन् (ii) (ख) कीदृशी (iii) (ग) भवान् (iv) (क) करिष्यसि	1×3=3
भागः 'घ' पठितावबोधनम्		
12.	गद्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लिखत – अ. एकपदेन उत्तरत। (केवलं प्रश्नद्वयम्) (i) धनलाभमात्रेण (ii) चक्षुर्दानम् (iii) लोकयात्रा	5 ½×2=1

	<p>आ. पूर्णवाक्येन उत्तरत । (केवलं प्रश्नद्वयम्)</p> <p>(i) शक्रः नेत्रहीनयाचकस्य रूपं धारयित्वा राज्ञः पुरतः अवदत्- हे राजन् ! भवतः दानवीरताम् आकर्ण्य आशान्वितः भवत्समीपम् आगतोऽस्मि । देव! रवि-शशि-तारा-मण्डलभूषितं जगत् एतत् कथमिव पश्येयं चक्षुर्हीनः !</p> <p>(ii) शक्रः राज्ञः दानशीलतां परीक्षितुम् आगतः ।</p> <p>(iii) विप्रः स्वलोकयात्रां निर्बाधं कर्तुं चक्षुषः दानम् इच्छति स्म ।</p> <p>अथवा</p> <p>विप्रः रवि-शशि-तारा-मण्डलभूषितं जगत् द्रष्टुं चक्षुषः दानम् इच्छति स्म ।</p> <p>इ. निर्देशानुसारम् उत्तरत । (केवलं प्रश्नद्वयम्)</p> <p>(i) आकर्ण्य</p> <p>(ii) भजन्ते</p> <p>(iii) दानम्</p>	<p>1×2=2</p> <p>1×2=2</p>
13.	<p>पद्ये पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लिखत -</p> <p>अ. एकपदेन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्)</p> <p>(i) कुकर्मान्तम्</p> <p>(ii) सौहृदम्</p> <p>(iii) हर्म्याणि</p> <p>आ. पूर्णवाक्येन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्)</p> <p>(i) मनः चलं दुर्निग्रहं च अस्ति ।</p> <p>(ii) मनः अभ्यासेन वैराग्येण च गृह्यते ।</p> <p>(iii) कुराजान्तानि राष्ट्राणि भवन्ति ।</p> <p>इ. निर्देशानुसारम् उत्तरत । (केवलं प्रश्नद्वयम्)</p> <p>(i) सौहृदम्</p> <p>(ii) मनः</p> <p>(iii) गृह्यते</p>	<p>5</p> <p>½×2=1</p> <p>1×2=2</p> <p>1×2=2</p>
14.	<p>अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लिखत -</p> <p>अ. एकपदेन उत्तरत । (केवलं प्रश्नद्वयम्)</p> <p>(i) द्रौपदी</p> <p>(ii) वारणावते</p> <p>(iii) रणभूमौ</p> <p>आ. पूर्णवाक्येन उत्तरत । (केवलं प्रश्नद्वयम्)</p> <p>(i) द्रौपदी दीर्घं निःश्वस्य कथयति- हा हन्त । किम् इदं घोरम् आपतितम्, पापकर्मणा</p>	<p>5</p> <p>½×2=1</p> <p>1×2=2</p>

	<p>द्रौणिना मे पुत्राः भ्रातरः च हताः । अग्निः इव दहति माम् अयं शोकः ।</p> <p>(ii) भीमः वारणावते पाण्डवान् रक्षितवान् ।</p> <p>(iii) भीमः द्रौणिम् अनुगन्तुम् अनुमतिम् इच्छति ।</p> <p>इ. निर्देशानुसारम् उत्तरत । (केवलं प्रश्नद्वयम्)</p> <p>(i) प्रविशति</p> <p>(ii) श्रीकृष्णः</p> <p>(iii) घोरम्</p>	1×2=2
15.	<p>प्रश्ननिर्माणं कुरुत - (केवलं पञ्चप्रश्नाः)</p> <p>(i) कुत्र पञ्चाशदधिकाः नद्यः प्रवहन्ति ?</p> <p>(ii) चपलबालकेभ्यः <u>कीदृशाणानाम्</u> अस्त्राणां प्रदानं न उचितम् ?</p> <p>(iii) मनसः नियन्त्रणं <u>कस्य</u> इव सुदुष्करम् मन्यते ?</p> <p>(iv) मेषः दाहवेदनया <u>कुत्र/कस्यां</u> लुठति ?</p> <p>(v) शिष्यः एकचतुर्थांशं <u>कया</u> आदत्ते ?</p> <p>(vi) राजहंसः <u>कदा</u> मानसं पलायते ?</p>	1×5=5
16.	<p>अन्वयपूर्तिः</p> <p>अन्वयः- यथा मधुरभाषिणी (i) वाणी पुरुषम् प्रह्लादयति (ii) तथा शीतलसलिलम् न चन्दनरसः न (iii) शीतला छाया च (iv) न (प्रह्लादयति) ।</p> <p>अथवा</p> <p>भावार्थे रिक्तस्थानपूर्तिः</p> <p>यदि कश्चित् (i) जनः स्वस्य कल्याणं (ii) सुखमयम् जीवनम् च इच्छति तर्हि सः (iii) कदापि परेभ्यः अहितं कर्म न (iv) कुर्यात् । अर्थात् यथा व्यवहारं सः अन्यैः सह करिष्यति तथा एव अन्ये तेन सह व्यवहरिष्यन्ति ।</p>	<p>½×4=2</p> <p>½×4=2</p>
17.	<p>प्रसङ्गानुकूलम् उचितार्थम् (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्)</p> <p>(i) (ग) पर्वतानाम्</p> <p>(ii) (घ) सम्यक्</p> <p>(iii) (ग) मुखे</p> <p>(iv) (ख) एकान्ते</p> <p>(v) (क) कथितः</p>	1×4=4

18. पठितकथा-पूर्ति:-

½×8=4

चन्द्रनामकस्य राजपुत्राः राजगृहे वानरान् पालयन्ति स्म । तस्मिन् राजगृहे (i) बालवाहन-योग्यम् एकं मेषयूथम् अपि आसीत् । तेषु एकः उद्वण्डः मेषः अहर्निशं (ii) महानसम् प्रविश्य यत् पश्यति स्म तत् खादति स्म । अतः तेन सह सूपकाराणां कलहः भवति स्म । मेषस्य सूपकाराणां च कलहं दृष्ट्वा वानराणां बुद्धिमान् यूथपतिः तान् अवदत्- एतेषां कलहो वानराणां विनाशकारणं भविष्यति अतः (iii) वयम् राजभवनं त्यक्त्वा वनं गच्छाम । किन्तु (iv) मदोद्धताः वानराः तस्य वचनम् अश्रद्धेयं मत्वा वनं न अगच्छन् । एकदा सः उद्वण्डः (v) मेषः सूपकारैः ज्वलितकाष्ठेन ताडितः । ऊर्णाप्रचुरः मेषः जाज्वल्यमानशरीरः निकटस्थाम् अश्वशालां प्राविशत् । तेन अश्वशालायाम् अपि अग्निज्वालाः समुत्थिताः । अतः केचित् अश्वाः दग्धाः केचित् च (vi) मृताः । राजवैद्यः नृपम् अवदत् यत् अश्वानां वह्निदाहसमुद्भवः दोषः (vii) वानराणाम् मेदसा नाशमभ्येति । राजा आदिशत्- यथोचितं क्रियताम् । राजादेशं श्रुत्वा भयत्रस्ताः (viii) वानराः अचिन्तयन्- अवधीरिताः अस्माभिः गुरुजनोपदेशाः।

-----0000-----